

Το εκκλησάκι του Κωνσταντίνου Κανάρη και το σπίτι του ευσεβούς Μπουρλοτιέρη στην Κυψέλη

«Canaris! Nous t' avons oublié
... Ta gloire est dans la nuit»
Victor Hugo
(«Κανάρη! Σε λησμονήσαμε
... Η δόξα σου νυχτώθηκε»)
μτφ. Κ. Παλαμά

του ΑρκαδοΚύπριου

Για τον Κωνσταντίνο Κανάρη (1794-1877) και την «παροιμιώδη» ευσέβειά του έχουν γραφεί πολλά και συνάμα τόσο... λίγα, λαμβανομένου υπόψη του ιστορικού – ηθικού διαμετρήματος του αιμνήστου ανδρός. Μεταξύ άλλων, «μεταπολεμικός καρπός» του βαθέος θρησκευτικού συναισθήματός του ήταν η ανέγερση του Παρεκκλησίου των Αγίων Αποστόλων στο κτήμα του στις 3 Αυγούστου 1873. Υπενθυμίζεται ότι ο Κανάρης από το έτος 1853 διέμενε με τη σύζυγό του Δέσποινα σε οικία εντός κτήματος στην περιοχή της Κυψέλης.

Επρόκειτο για ένα απλό σπίτι που μάλλον... δεν παρέπεμπε σε πολυδαίδαλη πρωθυπουργική έπαυλη με ευάριθμο υπηρετικό προσωπικό. Ο Sogliali,^[11] επισκεπτόμενος τον γηραιό ήρωα που «εκάθητο με το σώμα κεκυρτωμένο, επί βρουσκεπούς εδωλίου παρά τη μικρά κρήνη, εν μέσω ροδώνων» κάνει λόγο για «οικία με πρασίνους περσίδας», «μικρόν περιβόλιον» και «μικρόν κήπον» («Ζακύνθιος Ανθών», 1877). Σύμφωνα με τον Freeman:^[14] «...ο πολιοκρόταφος ήρωας, το φθινόπωρον του βίου του, δαπανά καλλιεργών κηπάριον ή ως ξυλουργός ή τρέφων όρνιθας, κατοικεί δε εν πενιχρά καλύβη ήτις είναι ωςάν όασις στην περίξ των Αθηνών ερημία. Έχει δε απέναντι την θάλασσαν, ης εδέσποσεν κάποτε. Ο κοιτών αυτού λιτός, εφαινετο αρμόδιον κατάλυμα της εν αυτώ ενοικούσης τιμίας ψυχής» («Εστία», 1877). Ίσως να μην είναι τυχαίο ότι αυτό το απέριττο ύφος ακολούθησε το ζεύγος Κανάρη μέχρι και την τελευταία κατοικία του στο Α Νεκροταφείο Αθηνών. Αρκετές δεκαετίες αργότερα ο Δ. Φωτιάδης, εκφράζοντας την απογοήτευσή του, δίνει την εξής περιγραφή^[5] για το σπίτι: «μπαίνουντας θα βρεθείς σε μίαν αυλή όπου βλέπει η κρεβάτα του σπιτιού. Όλα σου μιλάνε για πολύχρονη εγκατάλειψη. Τα μόνα που τραβάνε τη ματιά σου είναι ένα μεγάλο πεύκο κι ένας φοίνικας, που ίσως φυτεύτηκαν τότες με τη φροντίδα του Κανάρη [...] Πιο πέρα βρισκόταν παλιότερα ένα λιοτρίβι που τώρα πια δεν υπήρχε...».

Κατά το έτος 1876, στο συγκεκριμένο χώρο επισκεπτόταν τον Κανάρη ο Αριστοτέλης Βαλαωρίτης. Σε αυτές τις «συνεντεύξεις»^[3] ο Ψαριανός «στερεοτύπως απήντα» προς τον θαυμασμό του ποιητή «μετά παιδικής αφελείας» ότι: «όλα, παιδί μου, όλα τα κατορθώνει η προς την πατρίδα αγάπη». Αναφερόμενος στις εφιαλτικές στιγμές προσκόλλησης του πυρπολικού στην ναυαρχίδα του Καραλή όπου η λέμβος διαφυγής δεν μπορούσε να αποσπασθεί «ως εάν εκρατείτο υπό μυστηριώδους αφανούς δαίμονος» δήλωνε

«μετ' απεριγράπτου μειδιάματος» ο μέγιστος Ναυμάχος: «τα ολίγα δευτερόλεπτα, τα οποία εδαπανήθησαν εν τω απροσδοκίτω εκείνω συμβάντι, ήσαν αρκετά να επιφέρουν την καταστροφήν μας [...] Οι Τούρκοι ήσαν τόσοι, ώστε, εάν έπτυνον επάνω μας, θα μας έπνιγαν αναμφιβόλως. Αλλ' ο μεγαλοδύναμος Θεός δεν το επέτρεψε και μας έσωσε, διότι εγνώρισε την ψυχήν των δούλων του». Έτσι, έκλεινε τις ολιγόλογες αφηγήσεις του ο Πυρπολητής, χωρίς ίχνος περιαντολογίας και με το βλέμμα (άλλοτε μειλίχιο μα και κάποτε αστραποβόλο) πάντα στραμμένο προς τον Ουράνιο Πατέρα.

Επίσης, ο δημοσιογράφος και συγγραφέας Χρήστος Αγγελομάτης^[2] αναφερόμενος στο σπίτι του Μπουρλοτιέρη στην Κυψέλη («Νέα Εστία», 1936) λέει τα εξής: «Εδώ και λίγα χρόνια, στη στροφή του τραμ από την οδό Πατησίων προς την Κυψέλη, σε μίαν απότομη καμπή, εκεί, κατά τον παλιό Αη-Γιώργη, επρόβαλλε ένα σπίτι που άθελα τραβούσε τα βλέμματα, ακόμη κι αν δεν ήξερε κανείς τι ήταν. Μια τζαμαρία σ' όλη σχεδόν την εσωτερική πρόσοψη του έδινε πρόσχαρη όψη, και πάνω από τον τοίχο που

έκλεινε πλάγια την περιοχή, κυλούσαν οι κισσοί σχεδόν ως τη γη. Στο βάθος του κήπου πελώρια πεύκα εσκορπίζαν το σούσουρο εκείνο που τότε μοιάζει με απαλό θρόισμα, τότε, ανάλογα με της ψυχής την κατάσταση, με βόγγο».

Σε άλλο σημείο του κειμένου ο Συμυρνιός αρθρογράφος της «Νέας Εστίας» δεν κρύβει τη «ρωμαίικη» πικριάν του και διατυπώνει, με καυστικό τρόπο, οξύτατο «εθνικό αυτοσαρκασμό»^[2] λέγοντας: «Ο κισσός παιγνιδίζει ηλιόχαρος στα μάτια μόνο της φαντασίας και των αναμνήσεων, η τζαμαρία έχει πάθει κι αυτή τις μεταμορφώσεις που επιβάλλει το πνεύμα της εποχής, κι ένα μανάβικο με τον μετρίοφρονα τίτλον "Ο Κανάρης" έχουν καταλάβει το κάτω μέρος του σπιτιού [...] Μία πινακίδα σαν κι αυτές που μπαίνουν χιλιάδες σε όλη την Ελλάδα, για να πετάγονται κατόπι στα

Ο «πολιοκρόταφος ήρωας»

σκουπίδια, έλεγε πως στο σπίτι αυτό έζησε και πέθανε στα 1877 ο μπουρλοτιέρης Κωνσταντίνος Κανάρης [...] Βέβαια, θα μπορούσε να-
 χη μεταβληθή το σπίτι του Κανάρη σε μουσείο. Ποιος όμως να φροντί-
 ση τέτοια πράγματα στην Ελλάδα; Σήμερα, το σπίτι του Κανάρη είναι
 ζαχαροπλαστείο, μανάβικο και κατοικία. Αύριο θα 'ναι ταβέρνα ίσως,
 με την εικόνα του μπουρλοτιέρη ζωγραφισμένη στα κρασοβάρελα».

Παράλληλα, ο Αγγελομάτης αναφέρεται σε μια Σουηδή συγ-
 γραφέα που επισκέφθηκε το «Ελληνικό ηρωικό ζεύγος» («Greek
 heroic pair») στην Κυψέλη. Προφανώς πρόκειται για τη φεμινίστρια
 Fredrika Bremer,^[6] μια αξιόλογη «ακτιβίστρια» της εποχής η οποία,
 περιηγούμενη ανά την Ελλάδα, πήγε στο σπίτι της Κυψέλης στις
 15 Δεκεμβρίου του 1859 για να γνωρίσει τον «γηραιό ήρωα της
 ελευθερίας» («the old hero of freedom») και να του προσφέρει μια
 ανθοδέσμη. Η F. Bremer υπογραμμίζει τη θετική εντύπωση που της
 έκανε η ηλιόλουστη αυλή του σπιτιού με τα εύρωστα δένδρα και τη
 μαρμαρένια βρύση, αλλά κυρίως ο ευγενής και μετριόφρων Κανά-
 ρης με τη σύζυγό του (στην οποία γίνεται ιδιαίτερη μνεία). Η συγ-
 γραφέας δήλωσε ότι είναι ευτυχής που αντικρίζει τον άνδρα για τον
 οποίον της είχε μιλήσει με τόσο θαυμασμό ο πατέρας της παλιότερα.
 Ο Κανάρης απάντησε ότι «ευχαριστεί τον Θεό που επέτρεψε σε ένα
 απλό ναυτικό ενός Ελληνικού νησιού από τα πιο μικρά να κάμει για την
 πατρίδα του κάτι που έκαμε τον απελευθερωτικό της αγώνα συμπα-
 θή σε χώρες τόσο μακρινές». «Ήταν αληθινά μια ωραία απάντηση»,
 υπογραμμίζει η φιλότατη Fredrika. Και όταν τον ρώτησε, αν αισθάν-
 θηκε σε κάποια στιγμή της ζωής του φόβο, ο Κανάρης αποκρίθηκε:
 «Ένα τέτοιο πράγμα δεν μπαίνει ποτέ στο νου μας. Ο κίνδυνος μας
 διεγείρει. («Such a thing never enters our minds. Danger fires us on»)
 Ο σεμνός ήρωας δεν έδωσε την απάντηση για λογαριασμό μόνο του
 εαυτού του.^[7] Εχρησιμοποίησε το πρώτο πρόσωπο του πληθυντι-
 κού. Μίλησε για λογαριασμό των Ελλήνων γενικά.

Τέλος, στο εν λόγω άρθρο του Αγγελομάτη^[2] σημειώνεται για
 την «εκκλησούλα» του ηρωικού ζεύγους ότι: «Λίγο παρακάτω από το
 σπίτι είναι μια εκκλησούλα, όπου συνήθιζε να ακολουθή τη λειτουργία
 ο Κανάρης. Το στασίδι του το έχουν κλεισμένο με αλυσίδα. Από τον
 καιρό που έσβυσεν ο μπουρλοτιέρης, κανείς δεν κάθισε. Έτσι έπρεπε.
 Σε αυτό θα πλανιέται πάντα η σκιά του ανθρώπου που έβαλε κάτι
 παραπάνω από μια πέτρα στα θεμέλια της Ελληνικής Ελευθερίας».

Όμως, από τις διάφορες πηγές, η πιο καλά εστιασμένη στο
 εκκλησάκι του Ναυάρχου ανήκει στον Αλέξανδρο Μωραϊτίδη
 (κατόπιν μοναχός Ανδρόνικος), ο οποίος, σε άρθρο του στο Πε-
 ριοδικό «Οι Τρεις Ιεράρχαι» (1925), δίνει μια γλαφυρή περιγραφή
 της ευρύτερης περιοχής αλλά και του ευλαβούς «μεταπολεμικού»
 Κανάρη:^[1,9] «Εκείνα τα χρόνια η Πρωτεύουσα εξετείνετο μέχρι των
 Χαυτείων. Πέραν ηπλούτο το Πολύγωνον, ή το Πεδίον του Άρεως με
 τον Ναόν των Ταξιαρχών, ένα πολύ μικρόν και πολύ πτωχικόν Εκκλη-
 σιδάκι. Και μετά τινά ερημικόν χειμαρρον ευρισκόμεθα εις την Κυψέ-
 λην, όπου η έπαυλις του δαφνοστεφούς Πυρπολητού και ο Ναός του,
 οι Άγιοι Απόστολοι. Εκείνα τα χρόνια λέγων τις Κυψέλη, εννοούσεν
 έπαυλιν Κανάρη. Μέσα εις την ερημίαν μια δροσερωτάτη πρασινοβο-
 λή, μία όασις τα μάλα εύαρεστος. Ολίγον παραπέρα από την Αγίαν
 Ζώνην, εκεί εις την άκραν των Πατησίων, μέσα εις τους κήπους και
 τους ανθώνας του τότε συνοικιζόμενου δροσοβρέκτου Προαστείου.
 Πόσας φορές ελειτουρηθήν τας πρωϊας της Ανοιξεως, και πόσας φο-
 ράς ηγρύπνησα εις πανηγυρικήν αγρυπνίαν μεγάλης εορτής, ότε ένα
 καιρόν είχαν καταδιωχθεί αι Αγρυπνίαι του Αγίου Ελισσαίου.

Το εκκλησάκι του Κανάρη στην Κυψέλη
 (Άγιοι Απόστολοι).

Η κτητορική επιγραφή εις το υπέρθυρον
 της εισόδου (3 Αυγούστου 1873 - ΑΛΟΓ).

Οι «δαφνοστεφανωμένοι» άθλοι του
 Πυρπολητή στους τοίχους του Ναού.

Το στασίδι του Ναυάρχου όπως είναι σήμερα.

